

Владо Срезовски - Милан Андрић

3. СРПСКА НОУ БРИГАДА

ПРОДОР У ЈУЖНУ СРБИЈУ

Значај Србије за будући развој операција сваким даном је постајао све већи. Било је у изгледу да се на њеним источним границама ускоро успостави веза са јужним крилом Црвене армије. Ослобођењем Србије прилив нових бораца у редове Народноослободилачке војске био би велики, а истовремено би била створена сигурна основица за коначно ослобођење Југославије.

У то време непријатељ је предузео и офанзиву против снага Главног штаба НОВ и ПО Србије. Десетог јула 1944. године Немци, Бугари, недићевци и четници су кренули у напад према Јастрепцу и Топлици. У почетку ова њихова заједничка операција је означена шифром "Трумф", а касније добила назив "Халали" и "Кераус". Тешке борбе су водиле 21., 22., 24. и 25. дивизија у јужној и 23. дивизија НОВЈ у источној Србији. За то време, оперативна група дивизија иробила се преко Ибра на КопаОНИК. (129/130)

Петог августа 1944. године штаб 2. пролетерске дивизије је обавештен да непријатељ усмерава јаке снаге ка Копаонику. С тим у вези је штаб Дивизије одмах наредио да 3. српска бригада извиђа правце: село Доњи Левићи - Трећак и село Доњи Левићи - Дебела глава, односно долину реке Топлице. (141)

Свим јединицама је скренута пажња да се што пре повежу са деловима Главног штаба НОВ и ПО Србије за које се претпостављало да се налазе на правцу дејства према Топлици, као и с позадинским радницима на терену и с њима прикупе податке о непријатељу. Истовремено је указано на погребу шире мобилизације људства у своје јединице, као и на правилан однос према становништву. (141)

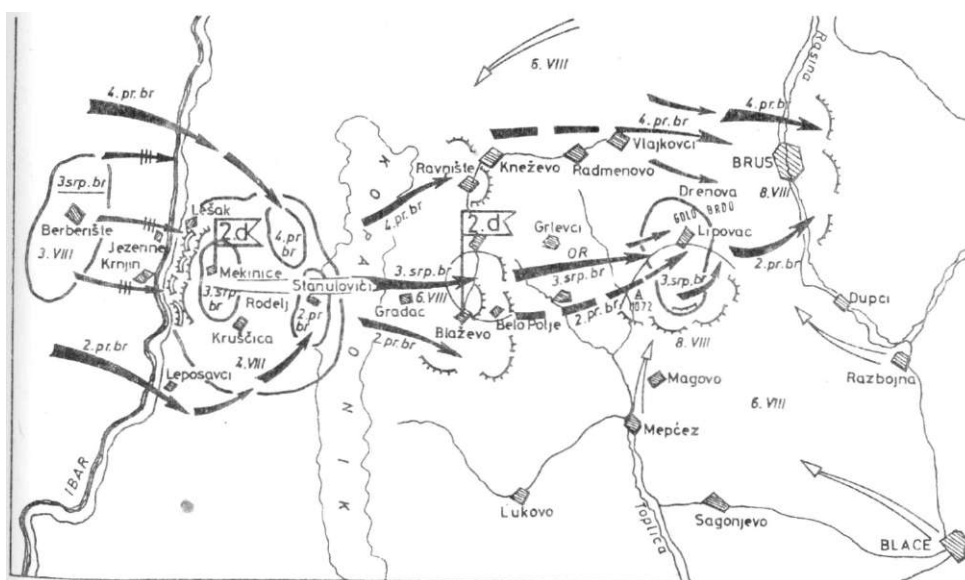
Шестог августа 1944. године откривено је да непријатељ креће јачим снагама из Топлице и Јабланице у правцу Копаоника према десном боку 2. пролетерске дивизије. У саставу ових снага налазиле су се елитне четничке јединице из западне Србије и Шумадије под командом мајора Драгутина Рачића. На 2. пролетерску дивизију били су упућени напади Подрињског, Ваљевског и Равногорског корпуса, као и Космајске, Младеновачке и Гружанске четничке бригаде.

У таквој ситуацији штаб Оперативне групе дивизија је одлучио да нападом 2. пролетерске и 17. источно-босанске дивизије, читав исход борбе на Копаонику реши у своју корист, а да 5. крајишку дивизију задржи у другом ешалону с тим што би је привукао ближе борбеном поретку 2. и 17. дивизије, у рејон села Блажева, Чокотара и Ђерекара. Шестог августа у 23,45 часова он је издао заповест и предвидео: да 2. пролетерска дивизија, као десна колона, напада на одсеку село Шошићи - Јастребац и после разбијања отпора на овом одсеку настави гоњење непријатеља у правцу Бруса, с тим да њене јединице дејствују у зони десно према ситуацији, а лево до Влајковачке реке; да левим крилом садејствују са 17. дивизијом у заузимању Бруса, а десним избије у рејон села Лепенац код ушћа Стрмачке реке у реку Расину, где да поруши мост Брус - село Разбојна и постави осигурање према Разбојни и селу Новацима (на друму Крушевац - Александровац). (142-143)

Друга пролетерска дивизија предузела је напад 7 августа 1944. године у 05.00 часова, протерала четничке снаге и у току дана ослободила Брус и избила на простор одређен за дневни циљ. Трећа српска бригада у улози опште резерве дивизије разместила се по рејону села Липовца. Држећи централни положај борбеног поретка Дивизије, Бригада је била у готовости за напад и одбрану у свим правцима по батаљонима или са бригадом у целини. (143)

Пошто су 5. и 17. дивизија разбиле нову концентрацију четника на гребену Копаоника и угрозиле његове бокове и позадину, четници су се нагло повукли, па је Оперативна група дивизија предузела енергично гоњење на свим правцима непријатељевог извлачења. Деветог августа 17. дивизија је ослободила село Милентију, а 10. августа Александровац. Четници су се у нeredу повукли у долину Западне Мораве, према Трстенику и Крушевцу. (145)

Енергичним и брзим продором преко Санџака и Ибра разбијањем четничке 4. групе јуришних корпуса на Копаонику 6. 7. и 8. августа и њеним одбацивањем на леву обалу Западне Мораве ослобођено је подручје Копаоника, Жупе, Расине и читаве територије између река Западне Мораве и Топлице и тежиште операција НОВЈ фактички пренето на територију Србије. На комуникацијама у долини Ибра, Западне и Јужне Мораве јединице НОВ вршиле су тако често прекиде у саобраћају и кретању да се може рећи да су имале сталну контролу. Тако су комуникације које воде из долине Западне Мораве на југ биле практично прекинуте за непријатеља. За сваки пролаз он је морао да ангажује Јаке снаге за обезбеђење и да опет не буде сигуран да ће пролаз уснети. (146)

Форсирање Ибра, мари и борбе јединица 2. пр. дивизије за Топлицу (3-8. VIII 1944. год.).

Трећа српска бригада је 13. августа 1944. године достигла маршевски циљ - рејон Сагоњева, посела и организовала за одбрану положаје на линији село Ораовац - к. 1065 - Црна чука (триг. 1197). Одмах после њеног пристизања, 13. августа око 06.00 часова, 122. пешадијски пук бугарске 27. дивизије извршио је напад на положаје 3. бригаде. Циљ непријатеља је био да обезбеди леви бок бугарско-немачких снага које су нападале од Куршумлије преко Блаца ка Разбојни и положајима 17. дивизије НОВЈ. Бригада је, и поред бројне надмоћности непријатеља, одбилјала његове нападе. Ускоро је 3. српској бригади пристигла у помоћ 4. пролетерска бригада. Њене јединице су из марша увођене у напад на Бугаре. Око 11,00 часова 3. српска бригада је прешла у општи противнапад заједно са 4. пролетерском бригадом. У исто време су пристигла и два батаљона 2. пролетерске бригаде и напала Бугаре у десни бок и позадину. Заједничким и енергичним дејствима свих ових снага 2. дивизије напад бугарског 122. пешадијског пука је одбијен. Разбијене у двочасовној борби, бугарске јединице су се у нeredу повукле у правцу села Селова и Жуча, а затим у Куршумлију. Том приликом непријатељ је имао 185 мртвих, много више рањених и 135 заробљених војника, подофицира и официра. Заплењено је: 3 брдска топа 75 мм, 4 минобацача, 8 митраљеза, 16 пушкомитраљеза, 12 аутомага, 250 пушака, 26.000 метака, 1 радио - станица и много друге ратне опреме. Губици непријатеља би били знатно већи да он за повлачење није искористио ноћ, шуму и необезбеђене међупросторе у распореду јединица 2. пролетерске дивизије.

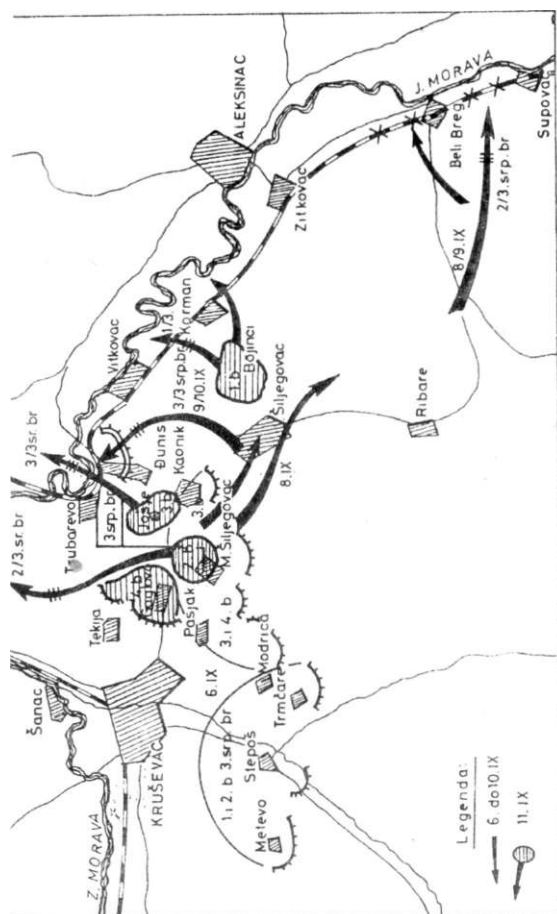
У овој борби јуначки је погинуо народни херој Божидар Стојадиновић Дренички, командант 3. батаљона бригаде. Он је био пре рата лугар у селу Медвеђи. Неко време живео је у Дреници на Косову, те је отуда добио име Дренички. Том приликом погинуо је и Милан Марковић - Грујица из Горњег Степоша, комесар чете. (148/149)

Одлуком Врховног штаба НОВЈ 2. пролетерска бригада је 26. августа 1944. године изашла из састава 2. пролетерске дивизије и ушла у састав 21. српске дивизије. (153)

Тих дана непријатељ је обновио напад из долине Западне Мораве и рејона Крушевца према јединицама Оперативне групе

дивизија у Жупи и Расиии. Да би се пружила помоћ Оперативној групи и обезбедио њен одлазак у Шумадију, наређено је 2. пролетерској дивизији да се пребаци из Топлице и Јабланице на правац Крушевац-Брус. (154)

У међувремену је 2. септембра формиран и 4. батал>он 3. српске бригаде од људства које је добровољно ступило у бригаду и попунило је. За команданта батаљона постављен је Тома Бреуљ, а за политкомесара Божа Жижић; за заменика команданта Сава Вуковић, а за помоћника политичког комесара Жарко Васиљевић. (159)

Главни штаб НОВ и ПО Србије 8. септембра 1944. године обавестио је штаб 3. српске бригаде да је 4. пролетерска бригада предузела покрет ка Крушевцу ради његовог заузимања. Трећој српској бригади (без једног батаљона) наређено је да крене у правцу Великог Шиљеговца са задатком да избије у рејон Велики Шиљеговац - Сталаћ, уништи четничке снаге на овом простору које се не одазову позиву да се ставе под команду НОВ Србије и тим осталим јединицама олакша напад на Крушевац. (161)

Врховни командант НОВЈ одредио је 15 септембар 1944. године за крајњи рок до када се квислиншки војници, а међу њима и четници и недићевци, морају предати и ставити под команду НОВ и ПО Југославије.

На основу наређења Главног штаба НОВ и ПО Србије штаб 2. пролетерске дивизије издао је наређење 4. пролетерској бригади да ноћу између 9. и 10. септембра ликвидира непријатељев гарнизон у Крушевцу и ослободи овај град. С тим у вези је 3. српској бригади наређено да исте ноћи и сутрадан напада непријатеља на комуникацији Ђунис - Сталаћ - Крушевац, да затвара овај правац и осигурава напад 4. пролетерске бригаде на Крушевац од интервенције непријатеља са правца Сталаћа.

Напад на Крушевац и друга дејства према извештају штаба 3. српске бригаде оп. бр. сл. од 10. септембра 1944. године и Операцијском дневнику штаба 2. пролетерске дивизије развијао се према следећем:

- Ноћу између 9. и 10. септембра 1. батаљон 3. српске бригаде порушио је железничку пругу на одсеку село Суповац - село Житковац на пет места и мост на друму код села Белог Брега. Батаљон је извршио напад на село Грејач, али није постигао већи успех. (162)

Десетог септембра у 05.00 часова 4. пролетерска бригада извршила је напад на Крушевац у коме је било око 2.000 - 2.500 Немаца, четника и припадника Српског добровољачког корпуса, али град није ослобођен. Следеће ноћи напад је поновљен, али опет без резултата. Напад је настављен 11. септембра. Непријатељ је све више појачавао одбрану Крушевца у ком циљу је привукао око 800 војника из села Пенелевца и Вучака.

Десетог и 11. септембра 3. српска бригада налазила се на простору село Бојинци - село Каоник - село Велики и Мали Шиљеговац, а штаб Дивизије у селу Буковици. (163)

2. батаљон у рејону Шиљегарника (к. 501) и Дренове главе (к. 489) са задатком дејства на комуникацији Крушевац-Сталаћ;

- 3. батаљон у рејону села Каоника и Јошја са задатком дејства на комуникацији између села Церове и Ђуниса;

- 4. батаљон у рејону Шиљеговца и села Гаглова ради затварања иравца Крушевац - Каоник и садејства 4. пролетерској бригади код Крушевца;

- штаб бригаде са приштабним јединицама налазио се у Малом Шиљеговцу.

Ноћу између 11. и 12. септембра 3. батаљон 3. српске бригаде извршио је напад на групу четника код моста на реци Расини, код завода "Обилићево" и прогерао их. Други батаљон је на два месга уништио железничку пругу између Сталаћа и Крушевца и Сталаћа и Трубарева. Четврти батаљон је исте ноћи протерао око 100 четника са Ђуниског вуса.

Дванаестог септембра штаб 2. пролетерске дивизије обавестио је бригаде да Немци из Ужица, Чачка и Краљева концентришу јаке снаге у Крушевцу, те да се за извесно време одложи ликвидирање тог непријатељевог гарнизона. Због тога је извршено извесно померање јединица дивизије.

У вези са овим 3. српска бригада је добила задатак да помери један батаљон на линију Лепо брдо - Чукар и са ње одржава тактичку везу са 4. пролетерском бригадом у рејону села Горњег Степоша и напада на комуникацију Сталаћ - Крушевац и сам Крушевац. Главнина бригаде требало је да поседне линију село Гаглово - село Каоник - село Велики Шиљеговац и да активно дејствује на комуникацији између Сталаћа и Житковца и Сталаћа и Крушевца. Истовремено **Команда крушевачког подручја у бригаду је упутила 181 новодошлог бораца за понуну и распоред.** (165)

Четрнаестог септембра 3. чета 3. батаљона Бригаде протерала је четничке делове из рејона села Гаглова и Каиције ка реци Расини, нанела им губитке од 4 погинула и више рањених. Том приликом погинуо је заменик командира 3. чете 3. батаљона Војислав Манојловић, касније проглашен за народног хероја.

Истог дана добијена су обавештења да немачке снаге у Крушевцу припремају одлазак и да власт предају четницима.

У бригаду је стигла вест да су се јединице 14. корпуса НОВЈ сусреле са грунама Црвене армије, које су још 6. септембра предњим деловима избиле на југословенску границу и да заједно воде борбу против Немаца у североисточној Србији, што је у бригаду унело велику радост и подигло борбени морал.¹

Црвена армија је била на источним границама Југославије и у току своје велике офанзиве први пут се срела са армијом-савезницом која је једина створена у срцу окупиране Европе и која се борила за исте циљеве. То није било савезништво изнуђено избијањем Црвене армије на наше границе, какав је био случај са Румунијом или Бугарском, већ савезништво две братске армије из најтежих дана 1941. године и даље, када су нас раздвајале хиљаде километара и из времена

¹ ОНИ СУ СЕ ПРВИ СРЕЛИ СА ЦРВЕНОМ АРМИЈОМ

Везу са Црвеном армијом успоставили су борци 16. српске бригаде (борци Крушевљани) која је у саставу 25. дивизије избила на Дунав - пре руса - 5. септембра 1944. Године. Везу је успоставио обавештајни официр ДраГан Николић из Капиције, радио станицом ис села Свињице у Румунији.. Први се срео са два Црвеноармејца ДраГиша Симић из Купаца. Он каже:" Црвеноармејца, капетан прве класе са 4 звездице, прилазећи скочио је са коња, раширио руке, Грлио и љубио све борце редом. Једна еполета му је била откинута и висила на рамену. На Глави је имао козачку капу. Пратио Га је поручник на коњићу".

6. септембра увече кренула је Група совјетских официра у Штаб 25. дивизије на договоре. ДраГан Николић каже: "Стижу 2 виша и 2 нижа официра, једансержант и један војник. Преузео их је обавештајни официр бриГаде Васић и одвео их у Штаб 25. дивизије.Борци 16. српске бриГаде нападали су Доњи Милановац 12. и 13. септембра у садејству са моторизованом јединицом Црвене армије.

Главни штаб НОВ и ПО Србије радио депешом обавестио је маршала Тита: "Луче, 13. о.м. на правцу Клокочевац - Оршава, ухваћена је веза са Црвеном армијом. Ура!" - Коча.

На званичан доГовор у Румунију отишли су Радован Петровић и Мирко Нововић. С обзиром да је пре њих је стиГао војвода Пилетић четнички командант Крајине, предао им се и клеветао партизане, ови су се вратили без конкретнијих доГовора. Тек 23. септембра, у име 14. корпуса у званичну посету 57. армији ЦА стиГао је ДраГослав Петровић - Горски, начелник штаба 25. дивизије. ОН ЈЕ СКЛОПИО ЗВАНИЧНИ СПОРАЗУМ О ЗАЈЕДНИЧКИМ ДЕЈСТВИМА ЦРВЕНЕ АРМИЈЕ И СНАГА НОВЈ НА ТЕРИТОРИЈИ ЈУГОСЛАВИЈЕ.

када смо заједно гинули и умирали против заједничког непријатеља, фашистичке Немачке. (166)

ДЕЈСТВА СЕВЕРНО ОД КОМУНИКАЦИЈЕ КРУШЕВАЦ - ТРСТЕНИК

После постигнутог совјетско-југословенског споразума (крајем септембра 1944. године у Москви) о привременом дејству јединица 2. и 3. украјинског фронта Црвене армије на североисточном делу територије Југославије, потврдио се веома важан стратегијски значај Србије. На њеној територији је требало да 3. украјински фронт (делови снага) и снаге НОВЈ спрече извлачење немачке Групе армија "Е" из Грчке и Македоније. Зато, када је Црвена армија избила на источну југословенску границу, немачка команда за југоисток добила је задатак да ио сваку цену брани Србију и држи комуникацију Солун - Ниш - Београд и Скопље - Косово - Краљево - Београд. Пошто су јединице НОВ и Црвене армије савладале огпор непријатељеве групе, дејства су померена према Београду долином Западне Мораве.

Седамнаестог септембра јединице 3. српске бригаде обориле су један непријатељски авион тип "рода" при покушају да извиђа и митраљира делове бригаде на путу Крушевац - Сталаћ.

Истог дана у селу Буци (код Крушевца) формирана је 6. српска бригада (око 750) бораца, која је ушла у састав 2. пролетерске дивизије (168)

Ради разбијања четничке групације одлучено је да 4. пролетерска бригада, ојачана 2. баталоном 3. српске бригаде, форсира Западну Мораву и нападне четнике на левој обали реке на линији село Гавез - село Јасика - село Кукљин - село Бела Воде.

Западна Морава се могла прећи преко мостова у Трстенику и селу Јасици на ограниченом броју скелских прелаза, али се у ово доба године могла и прегазити на више места.

Да би извршио постављени задатак, штаб 2. дивизије је наредио:

- да један батаљон 3. српске бригаде, као десна колона, 18. септембра око 22 часа форсира Западну Мораву на одсеку